

Aluksi

Katsaus kirjan sisältöön

Aluksi lienee hyvä luoda katsaus siihen, mitä kaikkea näiden kansien välistä tulet löytämään. Tämän kirjan on ajateltu olevan suku- ja paikallishistoriallinen katsaus yhteen vienankarjalaiseen kylään, Vuonniseen. Syy aiheen valintaan löytyy sukuni historiasta, sillä isäni äiti Lukki (Glikeria) Vasilintytär Tervasoff (1909–1957) tuli perheensä mukana pakolaisena tuosta kylästä Suomeen vuonna 1922. Uteliaisuuteni oman suvun historiaan laajeni aihetta tutkiessani kiinnostukseksi koko kylään, sen menneisyyteen ja nykyisyyteen, kylässä asuneisiin sukuihin sekä laajemminkin vienalaiseen kulttuuriin. Kylää koskeva materiaali on kuitenkin verrattain hajallaan eikä kokoavaa esitystä kylästä ole ollut olemassa.

Kirjan sisältö on muovautunut vuosien ja tutkimuslöydösten myötä, keskusteluissa monien asianharrastajien kanssa ja osittain sen mukaan, mitä tietoa on ollut saatavilla ja mitä ei. Sellaisenaan tämä teos on luonnollisesti tekijänsä tulkinta aihepiiristä ja valikoima näistä aineistoista, eikä kaikkea ole ollut mahdollista ottaa mukaan.

Olen jakanut kirjan kolmeen osaan. Ensimmäinen osa on katsaus Vuonnisen kylän historiaan kautta aikojen. Siinä kuvaan kylän asutuksen syntyä, kylän kasvua ja ihmisten elämän edellytyksiä kylässä. Osansa saavat niin koulutus, kirkollinen elämä kuin runonkerääjien vierailut kylässä. Ensimmäisen osan lopussa tarkastelen kylän elämää mullistaneita tapahtumia 1900-luvulla, kuten ensimmäistä maailmansotaa, 1920-luvun Karjalan kapinan vuosia, 1930-luvun terroria ja

hieman myöhemmin toista maailmansotaa. Ensimmäisen osan lopuksi selvittelen kylän elämää sodanjälkeisistä vuosista aina nykyhetkeen 2020-luvulle saakka.

Teoksen toisessa osassa käsittelen kylässä asuneita sukuja ja niiden vaihteita kautta historian. Suvuista on pyritty kartoittamaan niiden tuloa kylään, ensimmäisiä tulijoita ja sukujen keskeisiä vaihteita kylässä. Toisen osan lopuksi luodaan lyhyt katsaus myös DNA-tutkimuksen antiin sukujen historian selvittelyssä.

Teoksen kolmannessa osassa tutkitaan kylän eri osien asutusta ja niissä sijainneita taloja sekä taloissa asuneita henkilöitä. Kylän keskiosien lisäksi tarkasteluun on otettu mukaan myös kylän reuna-alueita, kuten Lonkka, Korpivaara, Korpijärvi, Oinasniemi ja Aajuo-lahti sekä Kuamotin pieni kylä. Näissä asukkaiden kuvauksissa ovat arvokkaina lähteinä olleet Alma Sapošnikovan ja monien muiden kyläläisten kirjaamien tietojen lisäksi erityisesti Vuonnisen verorevisiot ja kirkollisista lähteistä rippikirjat ja metrikkakirjat. Tähän osaan on liitetty joitain laajempia henkilökuvia sellaisista kylän asukkaista, jotka ovat eri aikoina säilyttäneet tai kuvanneet kylän kulttuuria ja elämää.

Kirjan loppuun on laadittu lähdeluettelo käytetyistä lähdeaineistoista. Kirjan kuvituksessa on käytetty muiden muassa yksityisarkistojen kuvia, Juminkeko-kulttuurikeskuksen Markku Niemisen kuvia, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkiston kuvia, Museoviraston kuvia sekä Karjalan Sivistysseuran Sampo-tietokannan kuvia. Kirjan sukukaaviot ovat kirjoittajan laatimia, eräitä piirroksia on saatu yksityisarkistoista ja ne on piirretty puhtaaksi. Kirjan kartat ovat pääsääntöisesti sisällöltään tekijän laatimia ja sen jälkeen puhtaaksi piirrettyjä.

Aukolliset lähteet haittaavat tutkimusta

Kylän historian tutkimusta vaikeuttaa Vuonnisen ja koko Vienen osalta lähteiden aukollisuus. Satunnaisia tietoja alueen asukkaista on saatu jo 1500-luvun lopulta eri asiakirjoista. Ensimmäinen varsinainen väestönlaskenta, Kuolan revisiokirja tehtiin vuosina 1678–1679. Väestönlaskennoissa asukkaiden tietoja kerättiin verotusta varten.

Osasta alueen kyliä on säilynyt myös vuoden 1707 väestönlaskennan tiedot. Revisioita tehtiin varsin säännöllisesti 1700- ja 1800-luvuilla. Repolan pitäjän Vuokkiniemen kolmanneksesta on saatavilla väestönlaskentatietoja seudun miespuolisesta väestöstä myös vuosilta 1720–1726 ja 1745 sekä koko väestöstä vuosilta 1762, 1782, 1795, 1811 (vain miespuolinen väestö), 1816, 1834, 1850 sekä 1858. Useimmat revisiot ovat parhaiten löydettävissä Karjalan Sivistysseuran Sampo-tietokannasta¹. Filosofian tohtori, historiantutkija Matti Pöllän seuralle lahjoittamasta aineistosta löytyvät vuodet 1679, 1720–1726 sekä 1745 ja kyseistä vuotta täydentävä kuolleiden, muuttaneiden ja rekrytoitujen luettelo. Lisäksi Sammossa on käännös vuosien 1762–1763 revisiosta, jonka alkuperäinen aineisto löytyy FamilySearch-palvelusta ja SSHY:n (Suomen Sukuhistoriallinen Yhdistys) palvelusta. Edelleen Sammossa on käännös 1782 revisiosta, jonka alkuperäinen on niin ikään FamilySeachissa, vuoden 1795 verorevision transskriptio venäjäksi ja vastaavat kirjat vuosilta 1816, 1834 ja 1858. Vuosien 1762–1763 revisioon liittyy myös uudiskyliin muuttaneiden luettelo, jossa mainitaan muuttaneiden nimien lisäksi usein myös tuloalue, ikä sekä mukana muuttaneita perheenjäseniä. Vuokkiniemen osalta se löytyy SSHY:n palvelusta. Vuoden 1811 verorevisio, johon kirjattiin vain miespuolinen väestö sekä vuoden 1850 verorevisio löytyvät alkuperäisinä FamilySearchistä.

Rippikirjoja (Duhovnaja rospis) on ollut käytössä vuosilta 1793, 1796, 1890, 1900, 1910 ja 1915. Näiden lisäksi käytössä on ollut melko runsaasti metrikkakirjoja vuosien 1779–1905 väliltä (Suomen Sukuhistoriallisen Yhdistyksen jäsensivuilla sukuhistoria.fi) sekä jonkin verran muutamilta 1910-luvun alkuvuosilta (familysearch.org-palvelussa). On kuitenkin huomattava, että erityisesti vuoden 1793 ja 1796 rippikirjossa on runsaasti nimi-, patronyymi- ja ikävirheitä, jotka paljastuvat verrattaessa tietoja muihin saman ajan asiakirjoihin. Jatkossa olisi kiinnostavaa saada käyttöön lisää rippikirjoja ja metrika-aineistoja 1800-luvulta. Näitä on säilynyt mm. Arkangelin alueen arkistolaitoksen arkistossa.

Revisioiden ja metrikoiden lisäksi mielenkiintoisia lähteitä ovat vuoden 1866 (joissakin lähteissä vuodeksi mainitaan 1861)

¹ <https://sampo.karjalansivistysseura.fi>

talousluettelot. Näitä nimitetään esimerkiksi Karjalan Sivistysseuran Sampo-tietokannassa termillä talonmukainen henkirevisio, mutta kyseessä ei ole varsinainen väestönlaskenta eli revisio vaan enemmänkin elinkeinorakennetta tarkasteleva asiakirja. Sen laati Arkangelin läänin tilastokomitea. Kyseessä ovat vuoden 1864 maareformin jälkeen tehdyt asiakirjat, joita kutsutaan nimellä *podvornye opisi* (Подворные описи).² Myös vuonna 1897 toteutetun ensimmäisen yleisvenäläisen väestönlaskennan lomakkeet antavat paljon yksityiskohtaista tietoa kotitalouksien kokoonpanoista. Tarkemmat tiedot käytetyistä arkistolähteistä linkkeineen löytyvät lähdeluettelosta lopussa.

Uudemman ajan asutushistoriassa on tukeuduttu lukuisiin kirjallisiin lähteisiin, erilaisiin haastattelu- ja muistitietoaineistoihin sekä yksityisarkistoihin. Myös nämä luetellaan lähdeluettelossa. Erityisen suurena apuna ja innoituksena on ollut setäni Matti Möttösen (s. 1939) yksityisarkisto, josta olen saanut käyttööni valokuvia, kirjeenvaihtoa ja tutkimustuloksia hänen useita vuosikymmeniä kestäneestä Vuonnisen sukujen tutkimuksestaan. Hänen arkistossaan on muun muassa kirjeenvaihtoa lukuisten vienalaisten kanssa, näiden laatimia karttoja ja selvityksiä elämästä, taloista ja ihmisistä alueella sekä valokuvia ja videoita Matin matkoista Vuonnisen seudulle. Näiltä osin arkisto on nykyisin minun hallussani.

Nimien normalisoinnista

Vuonnisen, kuten monen muunkin Vienan alueen historiallisissa asiakirjoissa vallitsee nimien kirjoitusmuotojen osalta melkoinen moninaisuus. Kirjoitusasuja on ollut monenlaisia, ja nimet muuntuvat niin kirjurin, ajankohdan kuin alueenkin mukaan. Joissain transkriboiduissa dokumenteissa voi olla translitteroinnista johtuvia nimivirheitä. Lisäksi esimerkiksi rippikirjojen ja verorevisioiden vertailu osoittaa, että varsinkin rippikirjojen patronymeissä ja perheen lasten nimissä on runsaasti vaihtelua ja toisistaan eriäviä tietoja.

Tältä pohjalta kirjoitusmuotojen yhtenäistäminen tähän kirjaan on ollut haasteellista. Olen siinä pyrkinyt noudattamaan joitain yleisiä ohjenuoria tulkinnan helpottamiseksi. Pääasiassa on käytetty

2 Santeri Palviaiselta ja Denis Kuzminilta saatuja tietoja.

asiakirjojen nimimuotoja. Nimien translitteraatiossa on pyritty noudattamaan Kielitoimiston ohjeita³.

Monet vienalaisten sukunimet muuttivat muotoaan siirryttäessä Suomeen esimerkiksi 1920-luvulla. Tyypillisin muunnos on, että -ev ja -ov -päätteiset sukunimet on muutettu muotoon -eff ja -off. Esimerkkinä tästä ovat Vuonnisen Lettijeovit, Kossijeovit ja Tervasovit, joiden nimet kirjattiin Suomen puolella Lettijeff, Kossijeff ja Tervasoff. Monet valitsivat Suomen puolella helpommin suomalaiseen kielenkäyttöön sopivan muodon nimestään, jolloin Tervasoffeista tuli Tervosia, Kossijeveista Kossisia ja Lettijeffeistä Lehtosia ja Lehtisiä. Joskus voitiin ottaa käyttöön kokonaan uusi sukunimi.

Vienassa sukunimistä on ollut käytössä useita versioita. Esimerkkinä tästä toimii Malisen suku. Suomalaisittain siis Malinen, karjalaksi Malini ja venäläisittäin (useimmissa asiakirjoissa) Malikin tai naisilla Malikina. Yhtenäisyyden ja selkeyden vuoksi tässä kirjassa käytetään pääosin suomalaisia muotoja.

Venäjällä patronyymien käyttäminen nimen yhteydessä on tärkeä ja vakiintunut tapa varsinkin muodollisessa ja kohteliaassa kielenkäytössä. Historiallisissa lähteissä etunimen lisäksi pelkkä patronyymi oli ensisijainen nimitys aina 1800-luvun alkuun asti, jonka jälkeen sukunimen käyttö lisättiin patronyymien rinnalle. Ensimmäinen vero-revisio, jossa sukunimet ovat lähes kaikilla, on vuoden 1816 revisio.

Vuoden 1917 tienoilla Venäjällä omaksuttiin käytäntö, jossa patronyymien ja sukunimen sekoittumista pyrittiin estämään. Esimerkiksi isän etunimestä muodostettu patronyymi oli naisella Andrejevna ja miehellä Andrejevitš, ja vastaavasti samasta etunimestä johdettu sukunimi oli muotoa Andrejeva tai Andrejev. Koska tämän kirjan lähde-materiaalit ovat lähes kokonaan ajalta ennen vuotta 1917, on valittu patronyymeissä ja sukunimissä käytettäväksi se muoto, joka on ollut alkuperäisissä asiakirjoissa. Tällöin naisella patronyymi on useimmiten kirjattu muotoon Andrejeva, samoin kuin sukunimi. Miehellä vastaavasti muodot ovat Andrejev sekä patronyymissä että sukunimissä. Sekaannusten estämiseksi on nimi esitetty mahdollisuuksien mukaan kokonaan, siis sukunimen kanssa.

3 Kahla ja Mikkonen 2017. Lisäksi <https://kielitoimistonohjepankki.fi/wp-content/uploads/sites/3/2024/01/Venajan-siirtokirjoitus.pdf>

Venäjän kielessä tuttavien ja sukulaisten välisessä arkikielenkäytössä on myös hyvin tyypillistä käyttää etunimistä monenlaisia hellittelynimiä. Maria voi siis olla Marija, Marja, Maša tai karjalaisittain Mari, Manu tms. Olen valinnut pysytteleväni mahdollisuuksien mukaan asiakirjoihin kirjatuihin nimissä, silloin kun käytetystä arkimuodosta ei ole säilynyt tietoa. Nimiä on myös jossain määrin selvyyden vuoksi normalisoitu asiakirjojen moninaisista muodoista, esimerkiksi Pjotr, Petr => Petr.

Vuonnisessa puhuttu kieli on ollut vienankarjalaa, jota on luonnollisesti käytetty myös henkilö- ja paikannimissä. Asiakirjojen ja viranomaisten kieli sen sijaan on ollut venäjä. Monin paikoin sukunimistä ja paikannimistä on ollut käytössä myös suomenkielisiä muotoja. Periaatteessa samasta nimestä pitäisi siis esittää aina kolme muotoa. Tämä on kuitenkin tekstin luettavuuden kannalta ongelmallista, ja useiden muotojen esittäminen onkin rajattu erityisesti niihin kohtiin, joissa nimi esiintyy ensimmäisen kerran.

Vuonnisen varhainen asutus

Vuonnisen kylän sanotaan sijaitsevan ”hauen suolen soilukassa, pirun pitkässä perässä”. Tämä kuvaa osuvasti saapumista kylään etelästä järvireitin kautta, sillä Ylä-Kuittijärvi on noilla tienoilla varsin kapea ja polveileva. Vuonninen (karjalaksi Vuonnini, venäjäksi Voinitsa, Войница) on pieni kylä, joka sijaitsee Vienan Karjalassa, Ylä-Kuittijärven pohjukassa. Kylä on kuulunut historiallisesti osana Vuokkinien kuntaan, mutta kuuluu nykyisin hallinnollisesti Kalevalan piirin Luusalmen kuntaan. Vanhimmissa asiakirjoissa kylästä käytetään nimiä Vondega ja Kuittijärvi (Kuitozero). Vuonnisen kylän nimi on saamelaisperäinen (vrt. kantasaamen *võn̄e ’vuono’ > pohjoissaamen vuotna)⁴. Kylän asutus on kokenut monia vaihteita, ja se oli suurimmillaan yli 900 henkilön kotipaikka. Nykyisellään siellä on vain parikymmentä vakituista asukasta, mutta onneksi kesäasukkaat piristävät kylän elämää ajoittain.

Vuonninen sijaitsee alueella, josta on jo pitkään ollut verrattain hyvät kaupankäynti- ja kulkuyhteydet toisaalta lännen suuntaan Suomeen eri vesireittejä pitkin ja toisaalta itään Vienanmeren rannikolle ja Vienan Kemiin Kemijoen vesiväylää pitkin. Vesireittien kautta kylä on ollut yhteydessä myös pohjoisen suuntaan, esimerkiksi Pistojärven kunnan eri kyliin. Kylän sijainti esitetään kirjan etu- ja takakannen sisäpuolella olevassa kartassa.

4 Kuzmin 2013.

Ensin alueella asuivat saamelaiset

Paleoekologiset siitepölyanalyysiin perustuvat tutkimukset⁵ ovat osoittaneet, että Vuonnisen aluetta on asuttu hyvin pitkään. Ensimmäiset, vähäiset merkit ihmisen vaikutuksista Kuittijärven alueella ajoittuvat noin vuosiin 400–600 jaa. Selkeitä merkkejä ihmisasutuksesta on havaittavissa 1100-luvulta, ja maanviljelyn aloittaminen ajoittuu jo 1400-luvulle. Näiden merkkien jättäjät jäävät osin arvailujen varaan, sillä kirjallisia lähteitä alkaa alueelta olla vasta 1500-luvun lopusta.

Varhaisimmassa asiakirjatiedossa, Vienan Kemin valvontakirjassa vuodelta 1591 Kuittijärven seudun mainitaan kuuluvan metsälappalaisten nautinta-alueeseen. Ylä-Kuittijärven alue kuului 1500-luvun lopulla niin sanottuun ”Villiin Lappiin”, joka käsitti osia Vienasta, Pohjois-Suomesta ja Kuolan niemimaan. Nämä seudut olivat tuolloin laajoja erämaita, joissa oli paikoittain saamelaista asutusta. Pöllä⁶ mainitsee, että kyseisessä asiakirjassa Vienan Kemin pitäjän erämaat Paanajärven pitäjästä erottava raja kulki Vondegan eli Vuonnisjoen suun kohdalla.

Vuonnisen alueen vanhimmasta asutuksesta ei ole yksiselitteisiä tietoja, mutta saamelaiset ovat seudun alkuasukkaita. Perimätiedon mukaan Ylä-Kuittijärven luoteispohjukassa, nykyisen Vuonnisen kylän kohdalla oli aikoinaan saamelaiskylä. Tätä lapinkylää ei kuitenkaan mainita vuoden 1591 Vienan Kemin verokirjassa pitäjään kuuluneen Vuonnisjoen itärannalla, jonne syntyi myöhemmin karjalaiskylä. Pöllän mukaan lapinkylä onkin paikannettava Vuonnisjoen länsirannalle.

Paanajärven pitäjän verokirja vuodelta 1597 kertoo Kuittijärven seudulla aiemmin sijainneiden lapinkylien tuhoutuneen Suomesta käsin tehdyn hävitysretken aikana. Autioituneiden lapinkylien tai niiden asukkaiden nimiä ei kuitenkaan ole yksilöity lähteessä.⁷ Kuittozero-nimisestä saamelaisasutuksesta on tietoja myös Lapin pogostain valvontakirjassa vuodelta 1597. Siinä kerrotaan, että Kuittijärven seudulla muistettiin ennen vuoden 1589 hävitysretkeä asuneen 33

5 Alenius ym. 2011.

6 Pöllä 2023, 176.

7 Pöllä 2023, 176.

lappalaista, jotka olivat joko saaneet surmansa tai paenneet muualle, mutta nyt viisi henkilöä oli palannut takaisin.⁸ Vuonna 1620 päivätyssä tsaarin käskykirjeessä mainitaan Kuittijärven kylä, joka on voinut tarkoittaa Vuonnista, Uhtuaa tai jommankumman kohdalla sijainnutta saamelaisiidaa⁹.

Vuonnisen kylä ilmestyi tällä nimellä asiakirjoihin noin 400 vuotta sitten eli vuonna 1623. Tuolloin laaditun Vienen Kemin pitäjän verokirjan¹⁰ mukaan Ylä-Kuittijärven pohjoisrannalla sijaitsi aiemmin kaksi karjalaiskylää eli Vondega ja Voinitsa. Jälkimmäinen nimi on vakiintunut Vuonnisen kylän venäjänkieliseksi nimeksi. Pöllä arvioi, etteivät kirjurit käyneet paikan päällä kaukaisissa kylissä, vaan olivat erehtyneet luulemaan Vondegaa eri kyläksi kuin Voinitsaa. Näin ollen paikalla olisi todellisuudessa ollut vain yksi kylä, jonka kerrotaan olevan talonpoikainen asutus eikä lapinkylä. Koska kylän sanottiin olevan tyhjä, vaikka siellä aiemmin oli ollut 12 talonpoikaistasutusta, kylä nähtävästi tuhoutui Ruotsin ja Venäjän välillä käydyssä pitkässä sodassa, joka päättyi 1617 Stolbovan rauhaan. Samaan aikaan kuitenkin Vuokkiniemen kylä säilyi asuttuna¹¹. Samassa asiakirjassa mainitaan Vuonnisen ja Vuokkiniemen olleen aikaisemmin Solovetskin luostarin vanhoja kalastusalueita.

Vuonnisessa Jyrki Maliselta tallennetun perimätiedon mukaan hänen sukunsa kantaisän tullessa seudulle siellä asui vain lappalaisia¹². Perimätieto kantaa mukanaan myös tietoja joidenkin alueen sukujen, kuten Korkkoni-kantasuvun, saamelaisalkuperästä. Vuonna 1620 mainitaan Vuokkiniemen pitäjän alueella Gorkoi (karj. Korkko) niminen lappalainen. Kylän paikallisasukkaiden mukaan myös Vuonnisen Kossoilat (nyk. Koššijevit) olivat saamelaista perua eli ”vanhoa Lappie tänne jäänehie”¹³. Suullisessa perimätiedossa esiintyy myös ajatus Kieleväisen suvun polveutumisesta saamelaisista¹⁴,

8 Asiakirjoja Karjalan historiasta 1987, 214–215; Kuzmin 2013.

9 Pöllä 2001.

10 Kemin volostin asukasluettelo vuodelta 1623.

11 Pöllä 2023, 176–177. Katso myös Kemin volostin asukasluettelo vuodelta 1623.

12 Suorsa 1988.

13 Venho 1968, 47.

14 Kuzmin 2013.

mutta uudemman tutkimuksen valossa tämä asia on osoittautunut epävarmaksi.¹⁵

läkkäitä kylän asukkaita Helmi ja Huoti Suslovia¹⁶ haastateltaessa vuonna 2004 he muistivat tiedon, jonka mukaan saamelaisten asumukset ovat sijainneet kukkulan (Ruokovaaran) takana eli vaaran länsipuolella ja näiden asumusten jälkiä olisi siellä ollut nähtävissä vielä 1900-luvulla. Suslovit kertoivat: ”Osa lappalaisista meni pohjoiseen, mutta kaksi perhettä jäi jäljelle ja sekoittuivat myöhemmin tulleisiin asukkaisiin. Näiden kahden suvut on ilmeisesti johdettu klaanien perustajien nimistä Kossijevit Koshsista ja Korkojevit Korko-nimisestä henkilöstä.”

Ylä-Kuittijärveä ympäröivän erämaan asutus alkoi vakiintua 1600-luvulle tultaessa, ja muuttoliike seudulle jatkui aina 1670-luvulle asti. Tulijat olivat Itä-Karjalasta, Käkisalmen läänistä, Savosta ja Pohjois-Pohjanmaalta. Erämaahan tunkeutuneista kaskenpolttajista huolimatta seudun harvalukuinen saamelainen kantaväestö jäi enimmiltä osilta vanhoille asuinsijoilleen. Vuosikymmenien rinnakkaiselon myötä nämä alkuperäiset suvut näyttävät sulautuneen alueen muuhun väestöön. Saamelaisten siirtyminen poronhoidosta peltoviljelyyn ja lampaiden kasvattamiseen sekä sukulaistuminen avioliittojen kautta alueelle muuttaneisiin johti lopulta saamelaisen elämänmuodon häviämiseen. Osa saamelaisista myös vetäytyi uuden asutuksen takia kauemmaksi pohjoiseen.

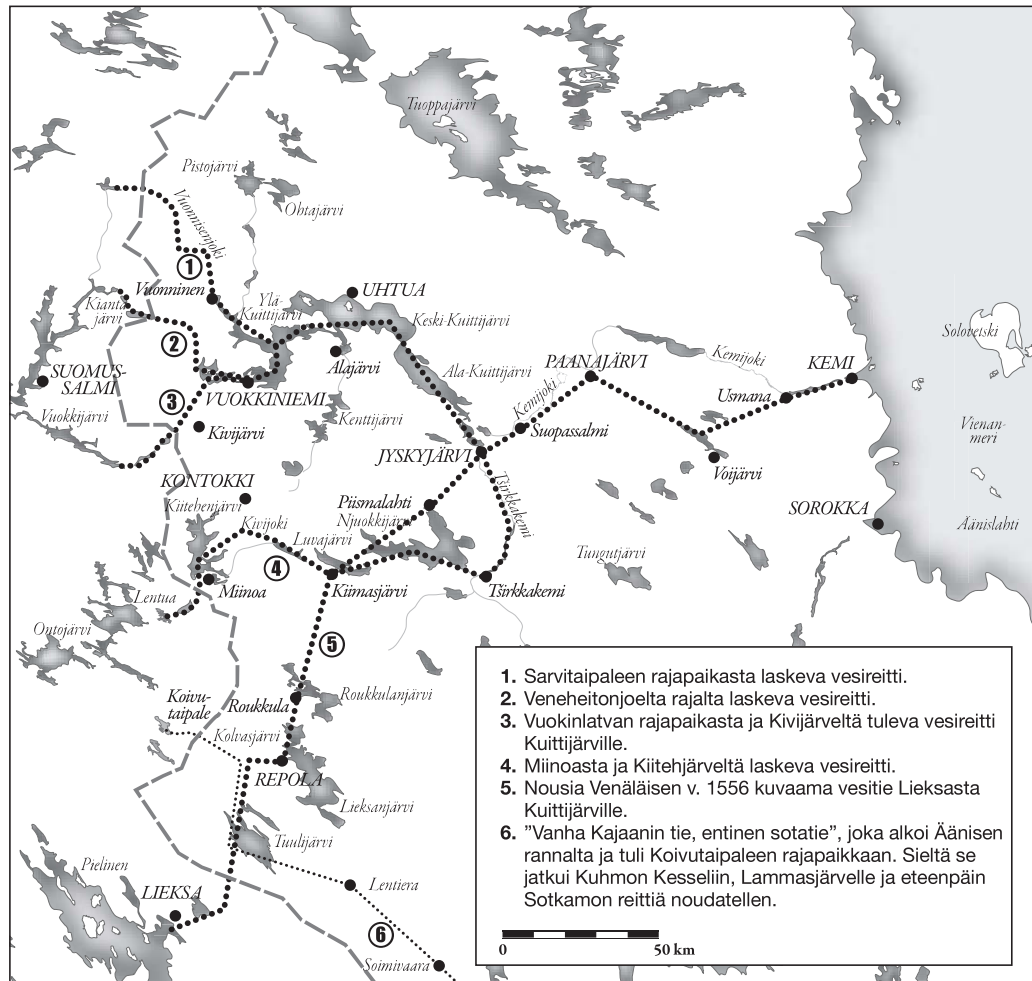
Uudisasukkaat saapuivat 1600-luvun alussa

Vuokkiniemen kylän kiinteän asutuksen synty on ajoitettu 1590-luvulle. Vuonnisen kylä sai kiinteän uudisasutuksensa 1620- ja 1630-luvuilla ja Latvajärven kylä myöhäisintään 1600-luvun puolivälissä. Nämä kolme kylää mainitaan vuonna 1679 laaditussa Repolan hallintopitäjän valvontakirjassa, jonka mukaan kolmen kylän yhteinen väkiluku oli arviolta 114 miespuolista henkilöä.¹⁷

15 Heimonen ja Rajander-Juusti 2015.

16 Suslov 2004. Katso myös Kuzmin 2013.

17 Pöllä 1999, 30–31.

Kartta Vuonnisen vesiliikenneyhteyksistä. Kokkosen, 2002 mukaan.

Vesiliikenteellisesti Vuonninen on sijainnut helposti saavutettavassa paikassa, sillä itä-länsisuuntaiseen liikenteeseen on tuonut apua Ylä-Kuittijärven luoteispäähän laskeva Vuonnisjoki. Tältä joelta oli vaivatonta siirtyä Suomussalmen ja Kuusamon rajalla olevan Sarvitaipaleen yli Kainuun puolelle ja jatkaa matkaa etelään Hossan ja Juntusrannan kautta Kiantajärvelle. Jos Ylä-Kuittijärven pohjoiseen, päästiin lähelle Kuusamon vesiä, jotka laskevat Iijoen uomaa Pohjanlahteen. Kuusamosta oli helppo suunnistaa myös pohjoiseen, Lapin Kemijoen varsille.¹⁸ Ylä-Kuittijärven eteläpäästä päästään myös Keski-Kuittijärven ja Ala-Kuittijärven kautta Jyskyjärvelle ja siitä Vienan Kemijokea myöten aina Vienan Kemin kaupunkiin ja Vienanmerelle saakka. Kylän sijaintipaikka näyttää siis muodostuneen kiinnostavaan liikenteelliseen solmukohtaan.

18 Huurre 2006, 25.

Asutuksen tulosuunnista on kirjoittanut muiden muassa kamari-neuvos Olavi Suorsa¹⁹ artikkelissaan *Kainuulaisten vaellukset Vienaan ja kalevalaisen kulttuurin säilyminen*. Muuttopainetta Kainuusta aiheuttivat sodat ja sotaväenotot sekä nälkä- ja katovuodet. Vapautukset veronmaksusta ja sotaväenotosta uusille alueille siirryttäessä olivat houkuttelevia. Muutto suuntautui lähinnä Paltamon suurpitäjästä Vuokkiniemen alueelle ja Sotkamosta Repolaan. Muuttoa näiltä alueilta tapahtui myös Lappiin ja Kuusamoon (välillä myös Vienan kautta koukaten).

Muuttoliike vuosina 1634–1636 johtui erityisesti siitä, että lähtijät pyrkivät sotaväenottoa pakoon. Kainuun alue oli aikaisemmin ollut vapaa sotaväenotosta, mutta 1630-luvulle tultaessa Ruotsi oli kärsinyt niin suuret miestappiot, että sotaväenotot oli ulotettava uusille alueille. Lähes kaikki otettavaksi määrätty sotamiehet karkasivat Venäjälle, joten sotaväenotto epäonnistui täysin. Suorsa arvioi, että Paltamon pitäjän ja Sotkamon pohjoisosien miehet karkasivat Hyrynsalmen reittiä lähinnä Vuokkiniemen alueelle, nykyisen Kuhmon pitäjän miehet Sotkamon reittiä Repolan suuntaan ja Sotkamon eteläosista Pielisjärven pitäjän alueelle ja osa sen itäosien kautta rajan tuntumaan. Suorsa arvioi lähtijöiden määräksi 300 miestä, joista monet menivät perheineen.

Kajaanin vapaaherrakunnan aikana (1650–1681) sotaväenotto ensin lakkautettiin, mutta vuodesta 1655 alkaen kainuulaisia otettiin vapaaherrakunnan omaan armeijaan, jossa oli enimmillään noin 70 miestä. Tähän järjestelyyn kainuulaiset näyttivätkin olevan tyytyväisiä. Vuonna 1674, jouduttuaan sotaan Tanskan kanssa kuningas kuitenkin peruutti tämän erityisjärjestelyn. Alueelta kirjoitettiin sotamiehiksi vuosina 1676–1678 yhteensä 380 miestä, joista vain 52 saatiin otetuksi armeijaan ja heistäkin osa pakkokeinoin. Kaikki muut pakenivat ja suurin osa Venäjän rajan taakse. Suorsa arvioi läänintilien perusteella, että Kainuusta Venäjälle olisi paennut 65–70 ruokakuntaa. Myöhemmin tapahtui jossain määrin takaisinmuuttoa lähtöalueille ja 1673 annetun Lapin asutusta koskevan asetuksen myötä myös Kuusamon ja Posion suuntaan, jonne muuttajille luvattiin 15 vuoden vapautus veroista sekä ikuinen vapautus sotaväenotoista.

19 Suorsa 1988.

Venäläiset hyökkäsivät Kajaaniin vuonna 1716 ja tuhosivat Kajaanin linnan. Puolustavien joukkojen elintarvikkeiden pakko-otot ja myöhemmin vuosien 1716–1717 nälänhätä ajoivat esimerkiksi vuonna 1717 Kainuusta Venäjän puolelle Paltamon ja Sotkamon kärjäkirjojen mukaan satoja ihmisiä.

Vuonnisen alueelle on luonnollisesti ollut tulomuuttoa muistakin suunnista kuin lännestä Kainuun alueelta. Osa tulijoista lienee tullut Vienanmeren rannikolta, samoin etelästä asutus on levinnyt pohjoisen suuntaan, erityisesti vesireittejä pitkin.

Kylänosat muodostuivat eri aikoina

Kylän eri osat on asutettu eri aikoina. Asutus on alkanut Vuonnisen pääkylästä, jossa myös muistetaan olevan jälkiä vanhasta saamelaisasutuksesta. Pääkylä sijaitsee Ylä-Kuittijärven pohjukassa, ja sen lisäksi aikoinaan kylään on kuulunut myös sivummalla sijainneita pieniä kyliä tai huuttoreita. Huuttori on yksittäistalo tai pieni taloryhmä etäämmällä kylästä. Tällaisia lähikyliä ovat mm. Kuittijärven pohjoispään ympäristön Lonkka, Korpivaara, Korpijärvi sekä järven länsirannalle sijoittuva Aajuolahti (joka useimmiten esiintyy omana kylänään). Järven itärannalta löytyvät lisäksi kylänosina Kuotkuo, Pistonsuu ja Pudassaari.

Pääkylän asutuksen alkuna on alueen saamelaisasutus, joka 1600-luvulle tultaessa osittain väistyi pohjoisen suuntaan ja osittain sulautui yhteen kylään muuttaneiden uudisasukkaiden kanssa. Saamelaisasutuksen paikka on Pöllän mukaan ollut Vuonnisjoen suu, ja Vuonnisjoki laskee Ylä-Kuittijärveen järven luoteisimmassa kulmauksessa lähellä Särkkälänlahtea. Pöllä paikantaa lapinkylän Vuonnisjoen länsirannalle, ja tätä tukevat myös kylästä tallennetut muistitiedot siitä, että lapinasutus olisi sijainnut kylän keskustaa hallitsevan Ruokovaaran länsipuolella.

Vesiliikenteellisten yhteyksien perusteella voisi arvioida, että pääkylä sopii hyvin alueeksi, jonne uudisasukkaat 1600-luvun alkupuolella ovat suunnanneet kulkunsa. Järven läheisyys on helpottanut kulkemista ja tarjonnut runsaasti ravintoa. Vuonnisjoki on ollut tärkeä yhteys Suomussalmen ja Hyrynsalmen suuntaan.

Pieni **Lonkan** kylä sijaitsi aivan Suomen rajan tuntumassa Vuonnisen luoteiskulmassa Vuonnisjoen reitin varrella. Matkaa Vuonnisen pääkylältä on nelisenkymmentä kilometriä ja Lonkasta Suomen rajalle vain viitisen kilometriä. Kylä on nykyisin rajavyöhykkeellä ja tyhjä. Lonkka on ollut läheisesti kosketuksissa Vuonniseen, ja se on saanut ensiasutuksensa pääkylästä. Asutuksen kehittyminen Lonkassa on tutkimuksen kannalta ongelmallinen alue, sillä sitä ei juurikaan esitetä erillisenä kylänä lähdemateriaaleissa ennen kuin vasta 1900-luvun alussa. Lonkassa on asunut erityisesti Karjalainen-Bogdanov-sukua sekä Malisia. Kylä oli pieni, sillä talojen lukumäärä on vaihdellut neljästä seitsemään, ja asukkaiden määrä on ollut suurimmillaan noin 40 henkeä.

Aajuolahden pieni kylä sijaitsee Ylä-Kuittijärven länsirannalla pääkylästä noin 15 kilometriä etelään. A. J. Sjögren liikkui runonkeräysmatkallaan Vuonnisen alueella kesällä 1825. Hän mainitsi, että Vuonnisessa oli viitisentoista taloa hajallaan ylisen Kuittijärven luoteisessa pohjukassa ja Aijonlahdessa kaksi taloa²⁰. Aajuolahden asutus on alkanut jo 1700-luvun puolivälissä Vuokkiniemestä kylään muuttaneiden Torvinen-Dorofejev- ja Prohorov-sukujen kantaisän asetuttua sinne. Kylän nimestä on monta muutakin muotoa: karjalaksi Uajuolakši, Vajuolakši, Aajuolakši, suomeksi Uajuolahti, Vajuolahti, Aajuolahti ja venäjäksi Ayaguba (Аягуба).

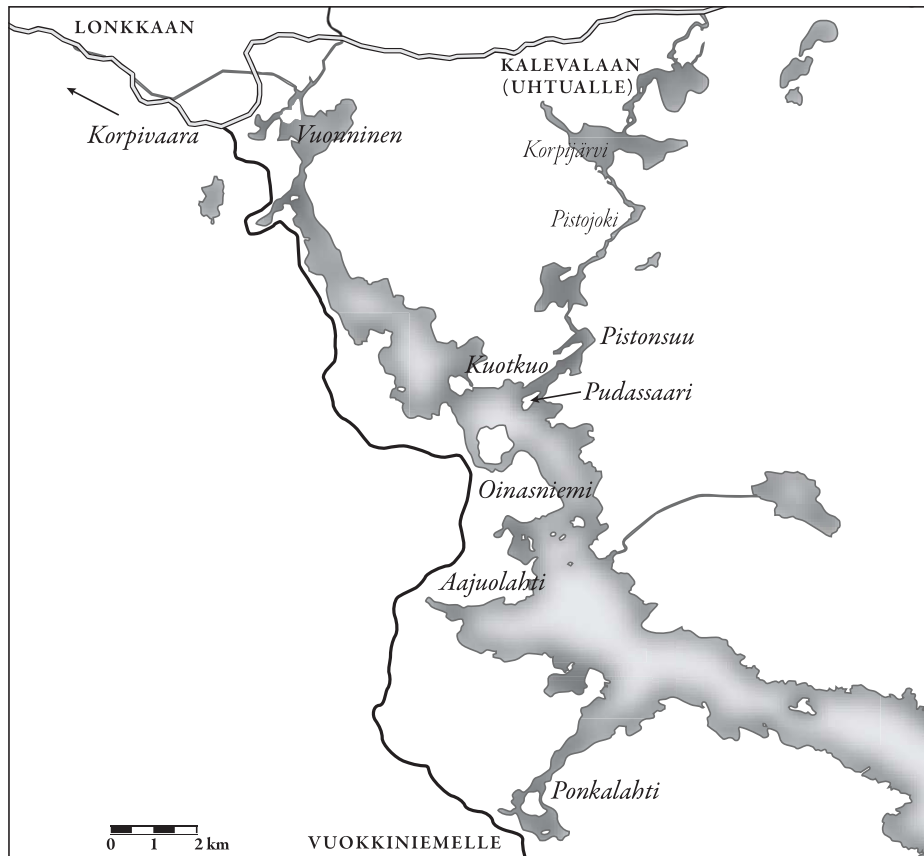
Oinasniemi sijaitsee pääkylän ja Aajuolahden välissä Ylä-Kuittijärven länsirannalla alle 10 kilometriä kaakkoon pääkylästä. Sen asutus on muodostunut 1800-luvulla, ja siellä on asunut mm. Lettijevin sukua. Lähellä Oinasniemeä mainitaan myös Pamppulan yksittäistalo, jonka nimi juontaa siellä asuneesta Pamppu-Ontreiksi kutsutusta miehestä, suvultaan Lettijev²¹.

Myös **Kuotkuo** ja **Pistonsuu** saivat ensimmäiset asukkaansa ennen 1850-luvun puoltaväliä pääkylästä. Kuotkuo eli Haapakuotkuo (Haapakuotkut), kuten suomalaisilla on ollut tapana paikkaa nimitellä²², on suunnilleen peninkulman (noin 10 kilometrin) päässä

20 Branch 2002.

21 Kuzmin, tiedonanto 14.9.2023.

22 Kuzmin 2022, 53. Kuzminin mukaan karjalainen nimi 'kuotkuo, kuotkut, kuotkuva' tarkoittaa kapeaa kannasta ja pohjautuu saamenkieliseen sanaan *kuotkō(j), joka tarkoittaa kannasta.

Ylä-Kuittijärven rantakylä.

pääkylästä Ylä-Kuitin itärannalla. Runolaulaja Ontrei Malisen perheen tiedetään muuttaneen kesällä 1834 Vuonnisen pääkylästä halanaroilta mailtaan Kuotkuoon. Kuotkuossa asui Ontrei Malisen jälkeläisiä sekä Kossijev-sukua, jonka mukaan on nimetty Pistonsuun Kossinniemi.

Noin kilometrin päässä Kuotkuosta on **Pudassaari**, josta on käytetty myös nimiä Selvanansaari, Puvassuari tai Levasensaari. Nimi Levasensaari tulee siellä asuneesta Levanin Huotarista eli Feodor Leontiev Torvinen-Dorofejevista. Saaren ensimmäinen asukas oli kuitenkin Lonkan kylästä siirtynyt Prokko eli Prokopi Simananpoika Bogdanov, joka oli syntynyt vuonna 1812. Prokko oli Lonkan ensimmäisen asukkaan Vaassila Karjalaisen pojanpoika. Prokko asui Lonkassa vielä 1836, jolloin Prokon vaimo lauloi siellä J. F. Cajanille. Jossain vaiheessa ennen vuotta 1872 Prokko perheineen muutti Pudassaareen, jossa Borenius tapasi hänet matkallaan Vuonnisessa tuona vuonna.

Korpivaara asutettiin 1800-luvun loppupuolella. Se sijaitsee Vuonnisen pääkylästä luoteeseen, ja vuonna 1926 siellä oli yksi talous, Oleksei Lettijevin perhe²³, johon kuului kymmenen henkilöä. Oleksei oli muuttanut Korpivaaraan pääkylästä.

Korpijärvi-nimisen kyläosan asutuksen alku asettuu suunnilleen 1870-luvulle. Korpijärven kylä sijaitsee kymmenen kilometriä Vuonnisen pääkylän koillispuolella nimensä mukaisesti Korpijärven rannalla. Korpijärven kautta laskee Pistonjoki Ylä-Kuittijärveen. Korpijärven kylässä oli vuonna 1926 asukkaita kahdeksassa talossa yhteensä 55 henkilöä. Suvultaan he olivat Kieleväisiä, Malisia ja Bogdanoveja. Nimistöstä on sekaannusten välttämiseksi huomioitava, että samanniminen Korpijärvi-kylä oli myös Pistojärven kunnan pohjoisosissa.

23 Tervasova 1996, 5.

Kylä kasvoi hiljalleen

Saatavilla olevien verorevisioiden ja myöhemmin rippikirjojen perusteella on oheiseen taulukkoon laskettu Vuonnisen ja sen sivukylien väkiluvun kehitystä vuosina 1679–1910. Kaikkein aikaisimmissa revisioissa sekä vuoden 1811 revisiossa on ilmoitettu vain miespuolisten asukkaiden määrä.

Taulukon luvut eroavat hieman Matti Pöllän väitöstutkimuksessaan²⁴ selvittämistä luvuista. Pöllä on käyttänyt lähteenä verorevisioiden ohella myös rippikirjoja ajalta ennen vuotta 1890, ja niiden henkilömäärät eroavat verorevisioiden henkilömääristä. Taulukon luvuista puuttuu myös huomattava osa lapsiväestöstä. Pöllän taulukko ei myöskään sisällä pieniä sivukyliä, joissa 1910 oli yhteensä 231 asukasta.

Vuosien 1678–1679 valvontakirjassa kylässä mainitaan yhteensä 11 miespuolista asukasta, sisältäen alaikäiset pojat. Näin kylän kokonaisväkiluvuksi voidaan arvioida parikymmentä henkeä. Tämän lisäksi kolmen tilan mainitaan autioituneen. 1720-luvulle tultaessa väkimäärä on vähentynyt kolmeen miespuoliseen asukkaaseen. Määrä kääntyi jälleen kasvuun vuoden 1745 kirjassa, jossa mainitaan jo seitsemän miespuolista henkilöä. Väestön väheneminen johtuu 1690-luvun ankarista katovuosista sekä vuonna 1718 Kainuusta Vienan puolelle tehdystä ryöstöretkestä. Toisaalta Suuren Pohjan sodan vuosina 1700–1721 tiedetään Kainuusta siirrytyn nälkäpakolaisina Venäjän puolelle melkoisin joukoin²⁵, mikä on osaltaan kasvattanut alueen väkimäärää.

²⁴ Pöllä 2001, 583.

²⁵ Pöllä 1999, 32.

VUOSI	1679	1726	1745	1762	1782	1795	1811	1816
VÄKI- LUKU	11*	3*	7*	74	113	101	52*	113

VUOSI	1834	1850	1858	1890	1900	1910	1915
VÄKI- LUKU	221	345	442	621	731	848	930

Vuonnisen väestömäärä eri vuosina. Vuosina 1679, 1726 ja 1745 sekä 1811 merkitty vain miespuoliset asukkaat.

Vuonnisen kylä säilyi aina 1700-luvun puoleenväliin saakka hyvin pienenä. Väestömäärä lähti kuitenkin vaikeiden vuosien jälkeen kasvuun. Vuoden 1762 Repolan pogostan väestöluettelossa Vuonnisen kylään on merkitty jo 74 henkilöä. Tässä luvussa ovat jo mukana naiset sekä suurin osa lapsiväestöä. Määrästä naisia ja tyttöjä oli 31 ja miehiä sekä poikia yhteensä 39 henkilöä. Seuraavassa revisiossa eli veroluettelossa vuonna 1782 kylässä oli 55 miespuolista ja 58 naispuolista asukasta, yhteensä 113 henkilöä.

Vuoden 1795 verorevisiossa paikalla oleviksi mainitaan 41 miestä ja 60 naista, yhteensä 101 asukasta. Edellisen revision jälkeen on kuollut, rekrytoitu tai muuttanut jonnekin 32 miestä ja 21 naista. Erityisen paljon muuttaneita oli vuosina 1793 ja 1794. Muutamilla on maininta muutosta ”rajalle” tai ”rajan yli”, mutta monelle mainitaan vain ”mennyt tuntemattomaan paikkaan”.

Väkimäärä kasvoi tasaisesti 1800-luvulla

1800-luvulle tultaessa Vuonnisen väkimäärä kasvoi edelleen melko tasaisesti. 1830-luvulla kylässä oli Pöllän mukaan pitkälle kolmatta sataa asukasta. Vuonna 1857 kylässä oli siellä käyneen Kuusamon maaherran Plantingin mukaan 30 taloa, ja 50 vuotta myöhemmin A. R. Niemi ilmoitti talojen lukumääräksi jo 110 taloa. Kylän elintaso oli vaatimaton, pääelinkeinot olivat maanviljelys, kalastus ja jossain määrin laukkukauppa Suomen puolella²⁶.

²⁶ Paajaste 2006, 164.

Vuoden 1811 revisiossa on kirjattu vain miespuoliset asukkaat, joita oli Vuonnisessa 52 henkilöä. Seuraavassa vuoden 1816 revisiossa mainitaan 37 miestä ja 76 naista, yhteensä 113 henkilöä. Naisten määrä suhteessa miesten määrään on tässä poikkeuksellisen suuri. Seuraava rippikirja 1834 paljastaakin, että monia miehiä oli jäänyt merkitsemättä edelliseen rippikirjaan, ehkä asepalvelukseen joutumisen pelosta. Vuonna 1827 on ilmeisesti suoritettu tarkempaa tutkimusta asiassa ja kirjattu monia puuttuneita miehiä. Tämän tuloksena kirjoihin laitettiin 93 miestä ja 128 naista, yhteensä 221 henkilöä. 1850 kirjattiin 178 miespuolista ja 167 naispuolista asukasta, yhteensä 345 henkilöä. 1858 kirjattiin 215 miespuolista ja 227 naispuolista asukasta, yhteensä 442 henkilöä. Kahdeksan vuoden aikana väkimäärä kasvoi siis lähes 100 henkilöllä, mikä ei selity luonnollisella väestönkasvulla, vaan ilmeisesti tulomuutolla ja kirjaamisen tarkentumisella.

Vuonnisen väkimäärä kasvoi edelleen tasaisesti 1900-luvulle tultaessa. Vuonna 1890 rippikirjaan rekisteröitiin 273 miestä ja 348 naista, yhteensä 621 henkilöä (tässä ovat mukana myös Aajuolahden asukkaat). Vuoden 1900 rippikirjaan merkittiin Vuonnisessa kaikki sivukylät mukaan lukien 344 miestä ja 387 naista, yhteensä 731 henkilöä. Vuonna 1910 miehiä oli 405 ja naisia 443 eli väkeä yhteensä 848 henkilöä. Viisi vuotta myöhemmin kylään kirjattiin 443 miestä ja 487 naista eli yhteensä 930 henkilöä.

Vuonna 1905 Iivo Härkönen kartoitti Kemin kihlakunnan kuntien eri kyliä ja niiden asukasluja²⁷. Listassa mainituista kylistä ja kylänosista asutus oli voimakkaasti keskittynyt Vuonnisen kylään (76 taloa, 507 asukasta), sillä muut alueen sivukylät olivat huomattavasti vähäväkisempiä: Aajuolahti kuusi taloa ja 95 henkilöä, Kuotkuo kolme taloa ja 17 henkilöä, Oinasniemi kahdeksan taloa ja 21 henkilöä sekä Pudassaari yksi talo, jossa kuusi asukasta.

Kapinan vuodet vähensivät väestön määrää

Vuoden 1922 pakolaisaalto romahdutti kylän väkiluvun. Lähes koko kylän väki lähti tuolloin pakolaisina Suomeen. Tätä pakolaisjoukkoa

²⁷ Härkönen 1905.

tutkittaessa on arvioitu, että noin puolet lähteneistä palasi myöhemmin takaisin kotiseudulleen, joko oma-aloitteisesti tai neuvostoviranomaisten lupaaman amnestian (armahduksen) houkuttelevana. Neuvostoviranomaisten pakolaisille myöntämä amnestia julkaistiin vappuna 1923 ja sitä jatkettiin ajoittain niin, että se oli voimassa vuoden 1925 loppuun saakka. Vuonnisen osalta ei ole ollut kattavien lähteiden puuttuessa mahdollista tarkastella lähteneiden ja palanneiden määriä, mutta karkeasti voi arvioida kylässä lähdön hetkellä olleen noin 1 000 asukasta, joista suunnilleen puolet palasi takaisin.

1920-luvun alkuvuosien Karjalan kansannousun ja niin kutsuttujen häyräkkävuosien²⁸ jälkeen Vuonnisen kylän asujaimistoa inventoitiin väestönlaskussa Karjalan autonomisen sosialistisen neuvostotasavallan hallinnon toimesta²⁹. Inventointi oli tarkka, sillä kylän osia mainitaan useampia. Näissä luvuissa lienevät jo mukana lähes kaikki amnestian turvin Suomesta palanneet pakolaiset.

Yhteensä Vuonnisessa oli vuoden 1926 väestönlaskun mukaan taloja 120 ja väkeä 646 henkilöä, joista kahdeksan oli merkitty suomalaisiksi. Talouden keskikoko oli 5,4 henkilöä. Enteellisesti kansallisuudeltaan suomalaiset oli jo eroteltu taulukossa karjalaisista. Suomalaisia oli Särkkälänlahdessa yksi ja Lonkassa seitsemän henkilöä. Valtaosa talouksista sai toimeentulonsa maataloudesta, vain kahdeksalle taloudelle mainitaan muu pääelinkeino.

Seuraava käytettävissä oleva tietolähde on vuoden 1935 asuttujen paikkojen luettelo³⁰, joka perustuu vuoden 1933 väestönlaskentaan. Tuolloin Aajuolahdessa (sisältäen Kuotkuon ja Pistonsuun) oli 54 asukasta ja Korpijärvellä 55, kaikki karjalaisia. Pääkylässä asukkaita mainitaan 73, joista kolme suomalaista. Pääkylän asukasluku, johon on laskettu mukaan myös työmiehet alueen metsätyömailla, oli jopa 179, josta 12 suomalaista. Koko Vuonnisen kyläneuvoston asukasluku oli yhteensä 361 henkilöä. Väkiluku oli siis vajaassa kymmenessä vuodessa

28 'Häyräkkävuodet' on vienankarjalaisten käyttämä nimitys 1920-luvun kansannoususta ja siitä seuranneiden vuosien vaikeuksista ja epäjärjestyksestä. Vertaa esimerkiksi Virtaranta 1978, 237: "[– –] perhe siirtyi joulukuussa 1921 monien muiden karjalaisten tapaan Suomeen, 'konsa oli se häyräkkä' (intervention aika)"

29 Karjalan tilastohallinto 1926.

30 Karjalan autonominen sosialistinen neuvostotasavalta 1935, 4.

Kylän nimi	Asutuksen luonne	Talonpoikais- talouksia	Muita talouksia	Asukkaita yhteensä	Karjalaisia/ suomalaisia
Vajuolahti (Aajuo- lahti)	kylä	5	2	33	33/0
Vaarala (Keskikylä)	kylä	20	4	96	96/0
Riikolanniemi	kylä	10	0	59	59/0
Teppananniemi	kylä	21	1	107	107/0
Tervasenlahti	kylä	12	0	91	91/0
Tshärkkälänlahti	kylä	24	1	123	122/1
Korpivaara	yksittäistalo	1	0	10	10/0
Korpijärvi	kylä	8	0	55	55/0
Kuotkuo	yksittäistalo	1	0	8	8/0
Lonkka	kylä	5	0	37	30/7
Oinasniemi	kylä	4	0	20	20/0
Pistonsuu	yksittäistalo	1	0	7	7/0

Talouksien ja asukkaiden määrät kylänosittain. Karjalan A.S.N.T:n asuttujen paikkojen luettelo vuoden 1926 väenlaskun aineiston mukaan (koonnut Igor Sergeev).

pudonnut puoleen. Näihin aikoihin näyttää kylästä muutetun mm. Uhtualle ja Vuokkiniemelle. 1935 tiedoissa ei eritellä talojen määrää ja aluejako on paljon karkeampi kuin 1926.

Vuonnisessa lapsuutensa viettänyt Darja Šahtarina mainitsi haastattelussaan vuonna 1998 melko tarkkaan saman määrän taloja kuin 1926 tilastossa³¹: ”Kun sota alkoi, jatkosota, kylässä oli 121 taloa, kaikissa taloissa karjaa ja lapsia.”

Alma Sapošnikova kirjoitti 1998 *Oma Mua* -lehdessä³²: ”Vanha rahvas kertou, jotta Vuonnisessa oli aikoinah yli 120 taluo, ta jos niih lisätä vielä Korpijärven kaheksan taluo ta laskie pienet kylät, kumpasissa oli yksin-kaksin taloloin, niin eläjien määrä oli ennenin sotia melkein 500.”

³¹ Šahtarina 1998.

³² Sapošnikova 2008.